

Col·lectiu pel Museu Arxiu d'Arenys de Munt

ARENANIOS

Número 2. Setembre 2013, 2a Època

CONTINGUTS

La sardana i la religió de les bruixes de J. Bilbeny

Si no us porteu bé, vindrà en "Païetes" de F. Forn

En gratitud de J. Ll. Rodríguez

L'arbre de Guernika d'Arenys de Munt de J. Sibilla

LA SARDANA I LA RELIGIÓ DE LES BRUIXES

Quan el 1976 En Nolasca Rebull publicà el seu llibre *Als orígens de la sardana*, amb la finalitat d'esbrinar les fonts primitives d'aquesta dansa, ja ens apuntava que "els orígens de la sardana no estan ben dilucidats encara". Tot i amb això, el seu estudi ens fornïa força documentació que ens ajuda a situar el ball en un context molt diferent del que té a l'actualitat. I si avui la sardana és tinguda per una dansa harmònica, equilibrada, de rotllanes perfectes i moviments suaus i meditats i allunyada de tota estridència, els primers textos que ens en parlen ens diuen tot el contrari.

Així, al *Liber Consulat* de l'Arxiu Municipal d'Olot, que conté la relació dels afers municipals de la ciutat i del seu terme, hom pot llegir que els cònsols i jurats de la Casa de l'Almoina, convocats i reunits pel nunci Pere Salvador Brugats, el dia 5 d'agost del 1552, "concluserunt et determinarunt que's prohibisca lo ball de la sardana y altres balls deshonestes; y que sobre assò seran donats protests y requestas alls oficials realls; y que los consells y fassen les provisihons y forces necessàries; y que no's permeta en temps de Carnestoltes ni altres dies la son son". També la Tiona Solé, al programa de l'Aplec Sardanista d'Arenys de Mar de l'any 1996, feia esment del monitori publicat pel bisbe de Girona, fra Benet de Tocco, el 22 de maig del 1573, pel qual es prohibien els abusos que tenien lloc "en dita sglesia cathedral de Gerona e altres de nostre bisbat", perquè hi entraven "los Jutglas ssonants cançons inhonestes e ballant sardanas". D'aquests dos textos se'n treu la fàcil conclusió que la sardana no era un ball acceptat per les institucions civils. I que, tot i ser ballat dins de la catedral i de les esglésies, amb la càrrega profunda de religiositat que un fet semblant connota, era alhora prohibit per les autoritats eclesiàstiques per raó de la seva manca d'honestedat. En aquesta línia d'interdiccions cal esmentar també una disposició sinodal, datada a Vic, el 1596, que prohibeix "sota pena d'excomunió major, aplicada al moment, de tocar de dia i de nit per les places, ciutats, viles i llocs allò que vulgarment se'n diuen cerdanes". Conformement va fer, el 22 d'agost del 1610, la Universitat d'Igualada, en ple període de cacera de bruixes, determinant "que no's ballen d'aquí al devant en la plassa serdanes per ser ball deshonest, y que de ninguna manera se balle en divendres, attès que en semblant die prengué mort y passió nostre senyor Déu Jesucrist per nostra salut y remey, y que no's balle sinó de die y no de nit, y assò per a llevar tots abusos". La prohibició igualadina és interessantíssima, perquè ens deixa entreveure certa relació del ball amb la bruixeria. Primer, per l'època en què es recull, de duríssimes persecucions; però, sobretot, perquè les nits del divendres eren una de les dates principals en què se celebraven les juntes de bruixes o aplecs. Les concomitàncies entre la sardana i la bruixeria les tornem a trobar més endavant, en un procés tingut contra un bruixot de Sant Feliu de Pallerols, puix aquest declara que "lo dimoni no volia que sonàs sardanes, ni com sonen los músics de per ací, sino so tot arravatat, tant com jo podia sonar ab lo flabiol"; amb la qual cosa tenim que el diable es molestava si el músic tocava sardanes toves, perquè ell les volia ben esvalotades.

En Francesc Pujol i En Joan Amades, al seu *Diccionari de la Dansa*, dels *Entremesos* i dels instruments de música i sonadors ens adveren que "en un procés contra unes dames acusades de bruixeria en la ciutat de Terrassa, on foren cremades per l'Octubre de 1619, procés reproduït per Frnacesc Maspons i Labrós en la revista *Lo Gay Saber* de l'any 1880, en un article titulat «Las Bruixas», llegim la declaració de Margarida Tafari, que diu: «Reconeix haver anat algun dijous a casa de Joana Farrés de Terrassa, la qual treya una olleta de angüents; despullant-se ambdues se untaven pel davall de les espatlles, y untades que eren, la Joana deya murmurant algunes paraules supersticioses, y eixien per un finestró cap enlaire tot volant. Havent anat un dia fins a prop a casa den Figueres, del terme de Terrassa, ahont trobaren lo dimoni en forma de home vestit de vermell amb una gorra vermella, que es posà a sonar una flauta que feia lo so molt ronc, y sonava a modo de cerdanes, y despres se posaren a ballar; acabat lo qual el Dimoni l'abassà i tingué comunicació amb ella». Però és en aquest mateix any del 1619 que es va escaure el procés de Na Joana Trias, culpada davant el Sant Ofici d'exercir bruixeria. Jutjada i torturada —ens reporta En Josep M. Solà— "inculpà amistats i parentela", entre els quals es trobava el seu nebot Pere Torrent, anomenat Cufí. Aquest, tot i declarar-se innocent, al final, sota el turment del poltre, acabarà reconeixent-se bruixot. La seva confessió és important perquè, descriu "els aplecs de bruixots i diables, on tot era un enfilall de ballarugues i actes lascius, encadenats per blasfèmies". Així, "dóna una vívida relació de l'aplec que el dia de Santa Magdalena, dos anys abans, havien celebrat a les palanques del Ter, camí de Sant Pere de Càceres, terme de Roda. El seu Dimoni particular es va apoderar d'ell i el va portar, volant, per damunt del Cabrerès i recollint de pas, en una parada tècnica, un monjo vell de Rupit que tocava el tamborí. Diable, Cufí, flabiol, monjo vell i tamborí varen prendre terra a les palanques on hi havia congriada una munió de bruixes, bruixots i d'altres diables en una orgia infernal". En Cufí, declara sota tortura: "Arribant allí, lo Dimoni me feu sonar lo meu flabiol, que jo aportava, i lo monjo vell de Rupit sonava un tamborí, que ell aportava. I lo Dimoni no volia que sonàs sardanes, ni com sonen los músics de per ací, sino so tot arravatat, tant com jo podia sonar amb lo flabiol. I amb el dit so ballaven les bruixes i bruixots".

De mica en mica, doncs, es va perfilant una visió totalment nova dels balladors de sardanes. Anem veient com allò que preocupava tant de la sardana a l'Església i a les autoritats civils s'ha de vincular amb la bruixeria. I així ho feia novament l'Amades, a qui devem el relat d'una junta o aplec al dolmen de Pedra Gentil. En parlar-los del Castell de Vallgorguina, ens innova que "era l'estada de les goges i les bruixes del Maresme, que cada dissabte celebraven llurs grans reunions al cim de Pedra Gentil. Feien cap a les reunions bruixes de per tota la costa enfilades >>

damunt d'escombres voladores que els feien de cavall. Havent sopat es despullaven nues davant la llar i els fogons i amb uns untets que guardaven dins d'una xicra que tenien sota la llar s'untaven el sotaaxella, deien uns mots estranys, adquirien la facultat de volar i se'n fugien xemeneia amunt. Feien cap a la reunió, que era presidida pel diable sota forma de boc intensament pelut i amb unes banyes enormement grans, assegut en un tinell, sonava un flabiol de so ronc i elles feien un ball rodó al seu voltant". Condignament, al llibre Bruixes i bruixots, l'Amades insisteix en aquestes trobades de bruixes, fent balls rodons i amb el dimoni tocant el flabiol: "En les indicades reunions regna l'alegria i desenfrè. Hi acudeixen bruixots i bruixes de tots els indrets i de terres molt llunyanes. Al so d'un flabiol de to molt ronc, que toca el mateix diable, fan grans balls rodons semblants a sardanes. Tot el que trepitgen queda sec. Les presideix el diable, unes vegades sota la seva forma normal, d'altres en figura de boc o cabró i al Rosselló àdhuc es presenta sota la forma de ca o de mico". Per l'Amades, "les bruixes solen concorre a aquestes reunions completament nues". I potser d'aquí derivi el fet que, en ballar també nues, les sardanes serien considerats balls deshonestos i reprovables per l'Església Catòlica. Però sovint, als aplecs, a més a més de trobar-s'hi bruixes i bruixots nus hi passava alguna cosa més. Així, L'Albert Fàbrega ens explica a Llegendes i creences de ponts del diable, dòlmens i menhirs de Catalunya, que, un dia, un home, seguint de nit la seva dona, perquè sospitava que era una bruixa, va arribar al lloc de la trobada clandestina. En relatar què hi va veure, exposa que l'aplec consistia en una "reunió d'homes i dones presidida per un dimoni que ensenyava les vergonyes. Després de ballar la sardana, tots els qui hi havia reunits anaven desfilant davant del dimoni i li besaven les vergonyes, cosa que ell també va haver de fer". Com a colofó, els exemples que va recollir En Cels Gomis al seu preciosíssim llibre de La bruixa catalana, ens tornen a mostrar la connexió irreversible de la sardana amb el ball que practicaven les bruixes en els seus sàbats. En Gomis ens diu que "tot el que he trobat encara a la imaginació del nostre poble respecte a aquelles reunions es redueix al pot dels untets, a paraules misterioses, a l'escombra que els serveix de cavall, a les sardanes que ballen en indrets on l'herba no creix mai". També ens diu que "les bruixes de Barcelona acostumaven a reunir-se el dissabte a la nit en una placeta que abans hi havia al carrer de Sant Ramon del Call. En una de tantes nits ensopegà a passar-hi un geperut en el moment que aquelles ballaven una sardana. Les bruixes l'agafaren de les mans i el feren ballar amb elles", per tal com el geperut representa el dimoni o l'antiga divinitat precristiana, que és descrita sovint com a ésser estrafet. Per això, idènticament que el geperut, sovint el dimoni també presideix el ball rodó. Així, en una altra llegenda que recull En Gomis, a final del segle XIX, un home que assisteix a una junta de bruixes, "després de ballar la sardana i divertir-se en gran, veié que tots els qui hi havia reunits anaven desfilant davant del dimoni i li feien acatament besant-li les vergonyes, i ell hagué de fer la mateixa cosa".

Una altra connexió de la sardana amb la bruixeria ens ve donada a la llegenda de "Les Filles del Rei Herodes", que eren, segons una tradició, ànimes en pena condemnades a dansar per tota l'eternitat, perquè no van parar de ballar en veure passar el viàtic. De conformitat amb el que ens explica En Francesc Maspons, a les seves Tradicions del Vallès, editades al 1876, "aqueixes, s'alcen també ballant la sardana, precedint les tempestes, mes prenen forma d'ocells negres, que són els falziots, en què queden canviades en càstig de sa poca pietat, ja que trobant-se un dia al ball mentre passava el combregar, seguiren ballant sense agenollar-se; de la mateixa manera que, en la tradició romana, les filles de Minies, o sia les Meniedes, són transformades en rates pinyades que volen durant la nit, per haver-se burlat del déu Bacus i del seu culte". Per això, En Joan Soler i Amigó, a l'Enciclopèdia de la Fantasia Popular Catalana, ens diu que "en les més antigues descripcions de bruixes es deia que [les filles del Rei Herodes] professaven culte nocturn a Diana o a Herodies, les quals apareixien com a reines de la nit en sacrificis i festins sagnants".

En Maspons també ens adverteix, al seu relat sobre "Les Encantades de Vallderrós", que "si la nit és clara i serena i la platejada lluna son camí fa per l'estrellada volta, les encantades es posen a rentar la bugada i a donar cops de picador que des de Riells s'ouen". Mes, "si la nit és revolta i feréstega i la tempesta amenaça, llavors es posen a fer la sardana tot voltant els llacs, i roda que rodaràs, tan de pressa van fent-la, que a son mateix impuls >>

s'enlairen cap a la nuvolada, en la qual s'escampen d'un cantó a l'altre fins que la tenen desfeta", de la mateixa tenor que també les bones bruixes deslliuren de maltempsades els seus pobles protegits. En Maspons reporta a l'ensem el relat de "L'encantada Guilleuma", la qual havia estat la dama del castell de Montsolí i l'habitava "amb totes les serventes que havien perdut sa naturalesa humana per a prendre també la d'encantada". Segons l'autor, "se les veia córrer la muntanya, celebrar al cim d'ella ses sardanes i a les nits de lluna clara estendre-hi els llençols i la roba blanca". Un cop fou treta del castell, fou menada al Gorg Negre, "acompanyada d'innombrables follets i bruixes, llençant-s'hi de dalt d'una roca, a la qual ha quedat el nom de Roca Guilleuma i on resten encara senyalats els peus d'aqueixa". És el mateix Maspons qui també recull al llibre *Lo Rondallayre*, editat al 1871, dues rondalles en què es mostra d'una forma molt clara la relació de les bruixes amb la sardana. A la rondalla "La bruixa del ferrer", ens diu: "Vivia en un poble un ferrer, lo qui tenia á la seva dona bruixa, sens ell saberho. La qual cada dissapte, en sent les dotze horas de la nit, desapareixia de la casa seva, y se'n duya á l'aprenent que cansat y afadigat y mitj mort de son, quasi no se'n adonava". "Vola que volarás ben prompte era á la cova en que las bruixas se reunian. Una per una, todas hi anavan arriuan que feyan por de vuere, encenian una grossa caldera al mitj, hi tiravan las sevas hervas y començavan de fer sardanas y mes sardanas ab uns crits y xiscles horrorosos". I a la rondalla de "Lo traginer", ens explica com "sens una malla á la butxaca ni saber de que viure n'emprengué lo traginer camí, y camina que caminarás n'arribá á un bosch quan negre nit se feya, tan ferestech é isart, que n'hi esdevingué por y s'enfilá á dalt d'un arbre. Cabalment era la nit del dissapte y encara no foren las totze horas quan de tots punts n'isqueren bruixots y bruixas y agafant branquillons y llenya seca ne feren una gran foguerada, al voltant de la quina hi ballaren sardanas ab estranys crits y cantadas".

Com hem vingut veient, doncs, la relació de la sardana amb els aplecs de bruixes és incontestable: tant a través de declaracions obtingudes sota tortura, com a través de rondalles i llegendes, com per mitjà del treball de camp en què es recull la memòria de la gent. Així mateix, també som conscients com els primers textos que fan referència a la sardana, ho fan sempre com un ball fora de la llei. Cal precisar: fora de la llei catòlica i de la seva moral. I estan vinculats estretíssimament amb la bruixeria. O sigui, amb les danses rituals de la religió precristiana. Per això es ballaven, en alguns casos, dins les esglésies: com el darrer senyal d'una religió perduda. Per tant, no és estrany que el dimoni acostumés a fer sonar el flabiol ni que una tonada popular cantés: "deixem estar la sardana/ perquè és cosa molt profana". La vinculació del flabiol i el tamborí a la bruixeria és una constant al llarg dels relats populars com també al llarg dels processos inquisitorials. Per En Gomis, "el tamborí i el flabiol eren instruments obligats de les bruixes catalanes, biscaïnes i navarreses i no deixaven de figurar a totes les seves diversions i ballades". És aquest autor qui ens relata que en una data força anterior al 1884, el cisteller de Sant Iscle pujava al pla de la Tanyada "a cavall d'un gos negre i allí dalt tocava el tamborí per cridar les bruixes de Mallorca, que en sentir-lo hi anaven a grans bandades". I del mateix parer és En Caro Baroja, car al seu llibre *Las brujas y su mundo*, ens exposa com, en algunes juntes, les bruixes i els dimonis, agafats de les mans, "ballen en cercle, sacsejant el cap i fent voltes com fanatitzats", fent-ho "al so del tambor i de la flauta que alguns toquen asseguts sobre les branques d'un arbre".

Realment, si no fos perquè se'ns diu i rediu explícitament que les bruixes ballaven "sardanes" a les seves juntes o aplecs, a hores d'ara ens seria molt difícil relacionar aquells balls amb la sardana moderna, tan civilitzada i harmoniosa, com púdica i discreta. Però tot ens posa en la certesa que aquells balls rodons, aquelles sardanes, són les mateixes que les nostres, com ho ha entrevist En Jesús Callejo, que ens comenta en una Breve historia de la brujería, que el sàbat o aplec "començava amb un ritual dut a terme per un Gran Mestre, durant el qual podia tenir lloc la presentació de les bruixes joves. El ball era molt important en aquesta mena de celebracions. Solia ser en cercle, s'agafaven les mans i es donaven l'esquena i, segons En Frank Donovan, aquests balls poden arribar a ser «una descripció exacta d'una mena de ball modern». I tant: aquest ball modern en cercle, on la gent s'agafa de les mans, si bé, a partir de variants múltiples, han pres diversos noms arreu d'Europa, a Catalunya no és cap més altre ball que la sardana.

I aquí ho deixaria estar. Les precisions anteriors només són per recordar-nos quin és l'origen de la nostra dansa nacional, quin fou el seu espai de culte, el seu entorn religiós, les seves connotacions sexuals i la manera com s'havia de ballar perquè el déu no cristià no s'enfadés. Caldria tenir-ho, almenys, en consideració quan entréssim en una rotllana amb el posat jeràrquic i l'aire encarcerat, i ens disposéssim a ballar amb l'elegància i la serenitat característiques de tants i tants sardanistes a ultrança. I, sobretot, caldria que ens aturéssim un moment a pensar per què els aplecs de bruixes i els aplecs de sardanes, avui dia encara continuen tenint una cosa en comú: el nom d'aplec.

Jordi Bilbeny

Si no us porteu bé, vindrà en “Paietes”

Tota cultura beu i es nodreix dels referents que s'han anat acumulant al llarg de la seva història. De vegades conscientment, però molt sovint de forma inconscient, la comunitat ha preservat situacions, personatges, indrets, mites, històries..., que han sobreviscut al pas dels anys i que han conformat una determinada manera de veure el present i de ser i ubicar-se en el món. Aquesta visió del món es manifesta en el que anomenem cultura tradicional. La nostra cultura, tan respectuosa amb el passat, ha anat acumulant, malgrat les guerres, la repressió i els intents de genocidi, una cultura popular riquíssima i farcida de tradicions. Crear lligams amb el passat mitjançant la cultura popular ha esdevingut cada cop més necessari en un món que ens empeny cap a la globalització. Amb aquest escrit presentem un personatge que afegirà un granet de sorra al nostre món popular i tradicional.

La notícia d'aquest personatge ens ha arribat a través del testimoni que l'alcalde d'Arenys de Munt, Josep Maria Soler, va oferir davant del Jutjat d'Instrucció i Primera Instància d'Arenys de Mar, a petició d'aquest mateix jutjat, el dia 21 d'octubre de 1933 (Arxiu Històric Municipal d'Arenys de Munt. Correspondència, 1933).

L'individu conegut a Arenys de Munt com “En Paietes” s'havia fet força popular a les nostres contrades per les malifetes contínues que provocava a la gent i, en especial, als pagesos, als quals robava sovint el menjar que s'emportaven a la vinya, al tros o a la barraca. El seu camp d'acció arribava fins a Tordera on era conegut com en “Becada”. A Calella i Pineda el coneixien amb el motiu del “Senyorito”.

L'alcalde explicà que hi havia “un veritable pànic entre els pagesos d'aquestes rodalies”. El seu currículum s'inicià a Sant Andreu de Llavaneres uns anys abans de la redacció del nostre document quan, després de moltes queixes dels pagesos de la zona, el Jutge de Sant Andreu ordenà als Mossos d'Esquadra la seva detenció. En el moment de detenir-lo, en Paietes s'hi enfrontà i estigué a punt de fer servir una pistola que guardava i que, degut a la rapidesa de la detenció, no pogué agafar. Després d'aquesta detenció, en seguien d'altres, sovint a causa d'haver robat el menjar als pagesos (“manifestava que tenia gana”), o per entrar a robar en els masos. Quan l' enxampaven els Mossos, tenia en son poder estris, llimes i palanquetes, objectes dels quals li era difícil justificar la seva possessió. A més, quan l'anaven a detenir sempre oferia resistència. En Paietes constituïa un autèntic malson per als Mossos d'Esquadra i per als pagesos.

Es coneixia també el testimoni d'en Joan Ginesta pagès, que sorprengué en Paietes “in fraganti” mentre intentava robar-li la “minestra”; en Paietes s'excusà i li digué que li pagaria el menjar però que d'aquella se n'enrecordaria. Uns dies més tard, en Joan Ginesta fou agredit violentament per l'esquena i apallissat quan era al terra; tot i que no pogué veure l'agressor, tot va fer pensar en en Paietes. Un altre testimoni, en Martí Torrent, explicava que mentre dormia a la seva barraca, situada sobre la masia de Can Quel, es despertà bruscament perquè en Paietes l'estava burxant amb un bastó. En Torrent aconseguí fer-lo fora, però al cap de dos dies, es varen cremar dos pallers propietat d'en Torrent; tot i no poder-se provar res, tots van pensar en el nostre protagonista. També, al pastor que guardava el ramat d'ovelles propietat d'en Feliu Parera, que era guardat a Can Quel, li van ser robades en diverses ocasions peces de roba i menjar.

I seguien les aventures d'en Paietes. Explicà l'alcalde que un any abans d'aquesta declaració, una família de Torrentbò, pare, mare i filla, mentre anaven d'excursió pels Tres Turons, just a la Pedra de la Ferradura, se'ls va aparèixer en Paietes i, amb amenaces i imprecacions, no els deixà passar i els obligà a tirar enrera.

A Sant Iscle de Vallalta també es varen fer freqüents els robatoris. Després d'una batuda del sometent que acabà amb la detenció d'en Paietes, aquest amenaçà l'alcalde dient-li que de vegades passaven desgràcies. Pocs dies després va aparèixer una escopeta carregada, amagada en una bardissa, prop de la vinya de l'alcalde; denunciat el fet, va ser detingut per la Guàrdia Civil de Canet de Mar, tot i que ell negà que aquella escopeta fos seva. Vista la perillositat d'en Paietes, la Guàrdia Civil el va portar per totes les masies del terme per tal que la gent el conegués i se'n malfiés. Va ser empresonat durant dos mesos i, quan fou alliberat, va ser amb la condició de presentar-se cada setmana a la caserna de la guàrdia civil.

Comentà l'alcalde que la gent d'Arenys de Munt i de la comarca, per tal de fer por als infants quan no volien creure, se'ls deia: “Mira que vindrà en Paietes”. Ara l'home del sac ja tenia un nom i això encara feia més por.

Va ser un personatge ben curiós en Paietes. Probablement, tots els robatoris i malifetes li van ser adjudicades, hagués estat ell o no. Malgrat tot, per l'actuació que tingué amb la gent, al marge dels robatoris, degué ser una persona una mica desequilibrada.

Avui ens mirem les malifetes d'en Paietes des de la llunyania i podem eliminar tota la càrrega negativa i els sentiments de temor que va generar entre la gent de les nostres contrades. D'alguna manera el desmitifiquem per fer-li un lloc dins de l'imaginari col·lectiu com a personatge peculiar. Al costat de noms ja mítics per a Arenys de Munt, com en Blanquillo o la Martina, caldrà afegir-hi el nostre personatge. I recordeu que "si no us porteu bé vindrà en Paietes".

Francesc Forn i Salvà

EN GRATITUD

Fa anys, la seu de l'Arennys era l'actual Biblioteca. Hi vam tenir diverses dependències: adés a dalt, adés a baix. En el decurs d'aquest tràfec fou quan vaig conèixer un vailet d'ànim prometedor. D'antuvi, sols acompanyava l'oncle. Un oncle que figurava en un lloc destacat de l'Equip de Redacció. Tanmateix, i era palmari, el nebot traspuava una sintonia ben especial amb les lletres. Així les coses, no va trigar massa a ser el col·laborador més imberbe de la colla.

Certament, he de confessar-ho, un cop closa la revista (hosanna... per aquesta nova resurrecció!) vaig perdre'l de petja. Només sabia –de trasantó– que havia iniciat estudis universitaris. En concret, Filologia Anglesa. A l'edifici històric de la UB va tenir-hi, com és lògic, docents força variats. Explicat per ell, però, qui més el sacsejà –per bé que les seves assignatures no depenien del Departament anglogermànic– va ser el professor Jordi Llovet: *ars gratia artis*.

Després d'un pas efímer per la docència (per descomptat, d'anglès), va instal·lar-se laboralment a poble. L'Ajuntament va acollir-lo i, d'immediat, el va enquadrar en l'àmbit de la cultura. Sens dubte, encert majúscul: allà podia administrar –en coneixement de causa– l'humus local. Durant aquest període, i abans que plegués, l'he tractat en múltiples i variades ocasions. Sempre exquisit. De fet, la seva solvència –personal i laboral– ha estat elogiada per quasi tothom: responsable, seriós, honest, prudent, discret ... Talment, semblava encarnar la figura de l'antifuncionari. Res a veure, per ventura, amb la burocràcia malaltissa d'alguns personatges de les novel·les de Kafka. En conseqüència, sobta –per part de la Casa Gran– la falta d'abrigall davant d'una espècie clarament en extinció.

I

Sigui com vulgui, l'objectiu d'aquesta mísera bagatel·la és agrair la seva tasca ingent. A parer meu, ha estat un pencaire de soca-rel. Un complidor en tota regla. En aquest sentit, som molts els que ja dolem la seva marxa. Tot plegat: una llàstima. Altrament, voldria encoratjar l'amic davant la cruesa de l'actual mercat laboral. Trobar feina, avui, avé una autèntica heroïcitat. No obstant això, tots coneixem les seves virtuts les quals poden derivar en una excel·lent carta de presentació. Ànims i endavant! Sort en la teva nova caminada.

Josep Lluís Rodríguez i Bosch

EL ROURE DE GUERNIKA, D'ARENYS DE MUNT

Probablement alguna vegada haureu estat davant del majestuós roure de Guernika, però no el que hi ha a Gernika de Biscaia, em refereixo al que hi ha situat en el Parc de Can Jalpí, a Arenys de Munt.

Si és així, probablement haureu pensat que és un arbre amb un gran simbolisme polític, o si més no heu pensat que és un arbre sagrat per al poble basc. Doncs si, realment, és un dels arbres del món amb una càrrega simbòlica enorme.

El poble basc, es designa i es distingeix a si mateix com a Euskaldun (que parla euskera) i és sens dubte una comunitat diferenciada en la seva cultura i en la seva concepció del món i de la vida.

La tradició ens porta a temps antics quan el "bazarra" o consell de savis de cada poblet es feia al voltant del roure més vell, per la seva saviesa i qualitats simbòliques lligades als mites i a la natura primigènia. La paraula que es confia a l'arbre té un valor sagrat i és per això que l'assemblea es reuneix a la seva ombra, on el jurament i la justícia es fan al seu peu.

Hi ha constància del primer roure de Gernika al segle XIV amb el naixement del anomenat "arbre pare", situat a la Casa de Juntas de

Gernika a Biscaia.

L'any 1874, en ser derogats els darrers furs de Biscaia, el senyoriu de Biscaia va jurar respectar les llibertats basques davant el roure, conservant així la tradició. En la actualitat el lehendakari en el moment de prendre possessió del càrrec, fa el jurament davant el roure de Gernika amb un crucifix i una Bíblia, recitant les paraules següents:

Davant Deu, humiliat,
en peu sobre la terra basca,
en record dels avantpassats,
sota l'arbre de Gernika,
davant vosaltres representants del poble,
juro desenvolupar el meu càrrec.

Els batlles i el poble celebraven reunions i judicis sota aquest i molts altres arbres. El de Gernika fou el centre geogràfic i de la vida política d'un poble que considerava els vells roures com a "líders" espirituals. El "nostre" roure de Gernika, dic nostre perquè n'hi ha uns quants, és fill directe de l'anterior roure basc, que va ser plantat a la Casa de Juntas l'any 1860 i va morir recentment a l'any 2004.

El propietari dels jardins de Can Jalpí, el senyor Don August Borràs-Jalpí de Mercader, a la dècada del 1890, hi va fer plantar un plançó de l'arbre basc. De fet, el va plantar per amor a la seva estimada, ja que recentment s'havia casat amb Donya Sofia de Algorta i de Albaroa, una rica dama de Lekeitio, Biscaia, i així no es sentís tan enyorada de la seva terra.

Hi ha constància de que hi han bastants arbres fills del basc escampats arreu del món, per exemple en trobem un a Montevideo (Uruguai), un altre a la ciutat de Mèxic, un altre a Buenos Aires (Argentina), i podem deduir que arreu n'hi pot haver una bona colla més. El nostre a més a més, és un arbre catalogat pel Consell Comarcal del Maresme com a arbre protegit d'interès comarcal (decret 47/1988, d'11 de febrer, sobre declaració d'arbres d'interès comarcal i local).

Pertany al gènere Quercus, que engloba unes 500 espècies a tot el món, el de Gernika pertany a l'espècie Quercus robur, comunament anomenat Roure pèrol. És un arbre de fulles caduques, ovades i allargassades de 5 a 10 cm, sense pèls o gairebé, profundament lobulades i amb dues orelleres a la base. Té les flor d'ambdós sexes en el mateix arbre (monoic), les masculines pengen en inflorescències de 3 a 8 cm, en canvi les femenines són erectes de 1 a 3 cm. Floreix cap al més de maig i dona els fruits (glands) per la tardor, els quals maduren i cauen a terra a l'hivern, que amb un bon substrat a la primavera donarà vida a un nou roure. La seva fusta és molt apreciada per fer mobles i botes de vi.

Es distribueix per tota la Europa atlàntica des de Galícia fins als Urals, a Catalunya el trobem a mitja muntanya >>

on predomina el clima de caire atlàntic, en sols humits i profunds. Així, en podem trobar a la Garrotxa i a la Vall d'Aran on forma rouredes en els fons de les valls.

Actualment el nostre roure s'està recuperant, ja que els darrers anys va iniciar una etapa difícil, coincidint amb la creació del parc.

Ara fa uns 15 anys, va començar un canvi substantiu empitjorant la seva qualitat de vida, ja que el seu entorn va passar d'estar intacte durant dècades, a començar a passar damunt de les seves arrels, centenars de visitants i ocasionalment també transit de maquinària pesada. Curiosament les arrels són la part que més cura hem de tenir; podem dir que són el tendó d'Aquil·les del sistema, la compactació del sòl és un dels problemes més freqüent en arbres "urbans". En un bosc, que és el seu habitat natural, la textura del sòl és esponjosa i hi viuen molts tipus d'organismes (microbis i fongs), autèntics "amics" que "treballen" per a l'arbre degradant la matèria orgànica i ajudant les arrels a nodrir-se d'aigua, oxigen i sals minerals. Quan apareix la compactació, apareix també la erosió que a la seva vegada fa desaparèixer tota la matèria orgànica, en conseqüència tots aquests "amics" de l'arbre desapareixen o moren per asfíxia (fongs i arrels), l'arbre passa de viure amb una bona salut, a sobreviure acostant-se lentament al col·lapse. El creixement queda compromès, es comencen a assecar les puntes de les branques, i les plagues tenen via lliure per atacar-lo al trobar-lo baix de defenses.

Un grup de persones enteses i sensibilitzades amb el problema varem donar la senyal d'alarma fa uns quants anys, així que mitjançant les actuacions dutes a terme per la regidoria de sostenibilitat ambiental, s'està capgirant la situació; es va limitar l'accés de vehicles en el camí de sobre, per tot el voltant s'hi varen instal·lar pals de fusta amb la finalitat de protegir-lo del transit rodat, s'hi varen fer unes rases radials que es varen omplir amb substrat vegetal, a la superfície s'hi va escampar un capa de triturat vegetal. Tot això amb la idea de provocar que tornin els "amics de les arrels".

A hores d'ara podem veure una diferència notable en la seva vitalitat, coincidint amb la millora del sòl. Properament està previst fer una altra escampada de triturat i possiblement engrandir l'àrea de protecció per així poder assegurar-li una llarga vida al nostre amic.

"L'arbre de Gernika és el més antic, el primer, el pare de tots els arbres de la llibertat"

Jean Jacques Rousseau, filòsof suís (1712-1778)

Josep Sibilla i Bruguera

**Aquest número de l'Arennios ha estat editat pel
Col·lectiu pel Museu Arxiu d'Arenys de Munt.**

Dipòsit legal: B-24270-18986

ISSN: 1132-6999

Impressió: Centre Moral / Batec

Fotografia de la coberta:

Acte inaugural de la Capital de la Sardana Arenys de Munt 2013
16 de març de 2013

COLLECTIU PEL
MUSEU-ARXIU
d'ARENYS de MUNT